

FÖLDTEMPLOMAINK, PUSZTULÓ KATEDRÁLISAINK

Emedence hatalmas bölcső, melynek ringatása, ritmusa, levegője és domborzata meghatározta szemléletünket, gondolkodási struktúránkat. Itt maradtunk, mert a Kárpát-medence vonzó, gusztusos, vízjárta vidéke, kellemes éghajlata megtelepedésre csalogatta az arra vetődőket. Itt élünk, temetkezünk, ítélkeztünk. Szétválaszthatatlanok lettünk tőle, ahogy egy kő okozta sebnél sem dönthető el, hogy a horzsolás meddig az én testem, és honnan a kő emlékezete... És amíg a természet egésze megszentelt tér, addig nincs szükség fedett templomokra. Ez nem azt jelenti, hogy nem voltak „templomaink”: több ezer éves, földből épült piramisaink, földkúpjaink; a kunhalmok szabadtéri templomok, katedrálisok voltak, az ég és föld találkozásának színterei.

Letűnt korok az Alföld porában

Mit is jelentenek ma számunkra ezek az 5-10 méter magas, 20-50 méter átmérőjű földkúpok vagy félgömb alakú, emberi kéz alkotta mesterséges dombocskák? Temetkezőhelyeink voltak, sírdombok, őr- vagy határhalmok. Ennyi? Ennyi, ha anyagelvű módon mindenben csak annyit látunk, ami: néhány csomó föld, őrzendő terület, a romló-lecsúszó múlt emlékkúpjai. Keletkezésüket, de még elnevezésüket is titok öleli körül. Mondják, hogy a honfoglalás előtt itt élt népek hozták létre temetkezési- és őrhelyül őket. Mondják, hogy a „kunhalom” elnevezés is csak a XIX. században terjedt el, irodalmi hatásra, mert azt tartották róluk, hogy kun sírokat rejtenek. Ám ezzel az erővel beszélhetnénk rézkori, bronzkori, szarmata, germán, szkíta stb. halmokról is – miért pont „kunak” nevezzük őket? Mégis „becsípődött” a köztudatba ez az elnevezés, de annyiban szerencsés is, hogy híven tükrözi a halmok antropogén voltát, kiemeli őket a természetes eredetű dombszerű formák (laponyag, porong, homokbucka) közül.

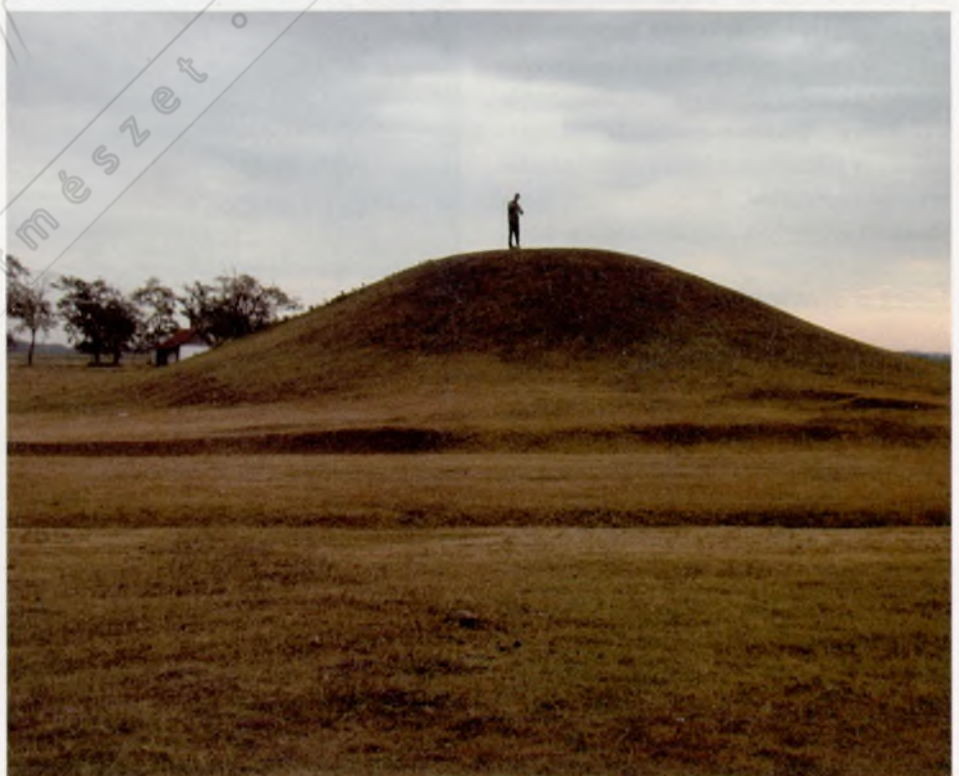
E halmok az ember és a táj kapcsolatának, együttműködésének színterei: történelmi események, hiedelmek, néprajzi emlékek kötődnek hozzájuk. Magukon viselik az ott élő emberek ujjlenyomatát, kulturális hagyatékát. Kultúrrétegeik az újkőkorig nyúlhatnak vissza, és rétegesen rakódtak rá a fémkorszakok emberének,

Kárpát-medencei szívünk van, bármerre sodorjon is a sors. Ennek a biztosságos, életet és megélhetést jelentő közegnek a hordozói vagyunk, ezt visszük véráramunkban. E medence-lét más, mint a hegyek lakóinak, a tengerpartok embereinek létezmódja. A védettség megélése, a „síksági létezés” okozta, apró csodák észrevételére kiélesedett tekintet sajátos gondolkodásmódot ad nekünk, ahogy e medence is sajátos, egyedi vonások és értékek őrzője. Mert nagy ingerek itt nincsenek, jobban különbséget tudunk tenni a kicsik között, és örülni nekik. Ilyenek vagyunk, ilyenén fejlődöttünk mi, őrzői annak, ami hozzánk tartozik, amelyből kinőttünk...

majd a népvándorlás kori kultúrák, később a honfoglaláskor, valamint a középkori magyar és kun temetők emlékeit.

Élet és halál helyei

A mesterséges halmok között vannak temetkezőhelyek (melyeket mongol-türk eredetű néven kurgánoknak, azaz sírdomboknak nevezünk), őrhalmok, határhalmok, és lakódombok (azaz arab eredetű szóval: tellek). Az őrhalmok jelzőhalmok voltak; messzebb látott róluk az ember, s innen továbbították a hang- és tűzjeleket. Különösen az Alföldön és a Kelet-Dunántúlon voltak gyakoriak. Alacsony halmocskák voltak ezek, melyeket a beszántás tovább lapított, rongált. A határhalmok a megyék, járások és települések határát jelölték. Tipikusak az ún. hármashatárhalmok, melyek három település határának találkozásánál emelkedtek: pl. a Gergelyhalom Karcag, Kunhegyes és Kunmadaras határának találkozásánál. Meg kell említenünk még a telleket, lakódombokat is, melyek ugyan természetes képződményeken, vízközeleli helyen magasodtak halommá, de emberi belakottságuk miatt mégis érdemes a kunhalmok közé sorolni őket. Az egykori telephely kultúrrétegét főleg az ott élő emberek házainak omladéka (pl.

patics), edénytörmelékei, tűzhelyének maradványai, a táplálékként fogyasztott állatok szétszórt csontjai, kagylóhéjak alkották. Persze a legtöbb halom többfunkciós volt: használták erre is, arra is. Vesztőhely is volt (ilyen vesztőhalom pl. a kisújszállási Akasztóhalom), ítélezések színtere, élet és halál helye. Elrettentésül, jelezvén a közösség tagjai számára a törvények határait. A kultikus halmok tetején gyakran templom vagy kápolna is állt (pl. a karcagi Kálvária-halom tetején).

Hová tűnt a sok halom?

A halmok belsejében található (vagy találni vélt) kincsek felkeltették a keresgélés izgalomában hevülő, nyereszkedő kincskeresők

fantáziáját – a halmokhoz gyakran „kincsmondák” fűződnek. A kincsek, majd a mérhetetlen pusztítás, ásás nyomát egyikük-másikuk neve is őrzi: a karcagi Aranyoshalom, a kunhegyesi Pénzeshalom, a tiszaföldvári Ásotthalom. Mélyüket „látó”, „néző” emberekkel vizsgáltatták, és máris itt vagyunk az ősi magyar hitvilág emlékei között: a táltosok világában találjuk magunkat. A halmokon elhelyezett látófa rokonságot mutat a mesék égigérő fájával. Erre mászhatott fel a sámán (majd magyar megfelelője, a táltos) az égiekkel tárgyalni, a kizökkent világ egyensúlyát helyreállítani.

A halmok tehát az élet és halál kiemelt pontjainál ott magasodtak a szemhatár fe-

lett. Hogy nem tudunk róluk mindent? Mindegy is. A síksági táj formakincsei ezek, múltunkhoz tartoznak. Egykor negyvenezer körül volt a kunhalmok száma; mára már csak töredékük maradt meg, azok is kirabolva – a beléjük temetett kincseket, a múlt emlékezetét széthordták ostoba, kisléptékű gondolkodásból, percnyi haszonért. „Úgy” kellett volna hagyni őket, de nem így történt. Beépítették, beszántották, megcsonkították őket, távvezetékek rombolják az illúziót köröttük – a múltat nem őrzők néhány mozdulattal írták át évezredek. Ma már vigyázunk rájuk, nem tehetünk mást. Védjük, ami pusztul – de elszomorít, fájó, vádló, hiába-való kiáltásként kong a nehezen megválaszolható kérdés: miért nem volt mindig is egyértelmű, hogy kincsként kell vigyázni rájuk, mindannyiunknak?

Mirtse Zsuzsa

Szelekovszky László felvétele

A Hortobágyi Nemzeti Park archívumából

KUNHALMOK, MINT SÍRHELYEK BÉKÉSBEN

A kunhalmok szakrális központok voltak, templomok emelkedtek rajtuk, temetkezési helyül szolgálták, mert így „közelebb van az elhunyt lelke az éghez”. A kunhalmon temetkezés egyik módja szerint a jómódú családok a halom tetejére, oldalába kis kápolnákat, családi sírboltokat emeltek. Ahol pedig régi temető található, ott a növénytársulás is a régi, mert nem szántották, égették, csonkították őket tovább. Szelekovszky László könyve Békés megye kunhalom-sírhelyeit dolgozza fel, nemcsak a békésieknek, hanem az egész országnak erőt adva és utat mutatva, szemhatárunkat ősi örökségünk magasságába emelve.

(Szelekovszky László: Kunhalmok, mint sírhelyek Békésben
Körös Maros Nemzeti Parkért Egyesület, 2002)

